

Srpski svet i NGO-sektor

Sadržaj

1. Srpske pretenzije u novim međunarodnim okolnostima

1.1. Okvir

1.2. Geopolitički vakuum

2. „Srpski svet“

3. Inkurs

1. Srpske pretenzije u novim međunarodnim okolnostima

1.1. Okvir

Prošlo je 30 godina od početka ratova na teritoriji bivše Jugoslavije, tri decenije koje su ostavile devastirajuće posledice koje još opterećuju i opstruiraju budućnost regiona. Stagnacija i regresija regiona rezultat su niza pogrešnih odluka i dijagnoza. Srbija nije prihvatila poraz u ratovima devedesetih i gubitak teritorija na koje još uvek pretenduje. Nije prihvatila ni zapadni poredak, odnosno okvir koji je uspostavljen nakon 2000 godine – bezbednosni okvir NATO (partnerstvo i članstvo) i EU članstvo.

Kako su se međunarodne okolnosti nakon devedesetih značajno menjale – od dominacije SAD do urušavanja međunarodnog poretka i njegovih vrednosti – srpske elite takoreći nesmetano sistematski i sveobuhvatno pripremaju teren za integraciju srpskog naroda drugim sredstvima. Državna politika Srbije nije se promenila u odnosu na region nakon odlaska *Slobodana Miloševića*. Nacionalni stratezi *Miloševiću* pripisuju velike zasluge, jer je ratom uspeo da markira teritorije koje će nove vlasti “demokratskim putem” i “gandijevskim otporom” vremenom konsolidovati kao srpske etničke teritorije.

Da bi se razumelo ponašanje Srbije trebalo bi uzeti u obzir i njene geostrateške interese, onako kako ih definišu srpske elite. Ti interesi su državni i sporedno je koja je opcija trenutno na vlasti. One se razlikuju samo po metodu, ali suština je ista. Aktuelna vlast je do kraja ogolila tu strategiju. Međunarodni veoma fluidni kontekst ohrabrio je aktuelnu vlast na grublje poteze, direktniju retoriku i bezobzirnije ponašanje kako na unutrašnjem, tako i na regionalnom i međunarodnom planu.

1.2. Geopolitički vakuum

Geopolitički interes Srbije u Bosni i Hercegovini je očuvanje RS i njeno pripajanje Srbiji. RS se smatra jedinom srpskom pobedom devedestih i zato se tretira kao spoljnopolitički prioritet Srbije. To je navedeno i u strategiji bezbednosti koju je *Aleksandar Vulin* prezentirao Skupštini

* Autorka je predsednica Helsinškog odbora za ljudska prava u Srbiji.

Srbije¹. Ona je geopolitički važna za Srbiju zbog povezivanja sa Jadranom, te geopolitičkog pritiska na Crnu Goru (što je više nego očito tokom poslednja dva meseca), sprečavanja neoosmanskog projekta, zaposedanja druge obale Drine i pomeranja „civilizacijske granice“ ka zapadu. Ostvarivanje ciljeva drugim sredstvima u mirnodopskim uslovima podrazumeva prihvatanje Dejtonskog sporazuma kao optimalno rešenje u datim okolnostima.

Geopolitički vakuum koga je Jugoslavija kao „jedinствен faktor ravnoteže“ ostavila iza sebe još uvek nije izbalansiran i upravo u tom vakuumu Srbija pokušava da indukuje rekompoziciju Balkana i realizuje dominantnu poziciju u regionu čime ga konstantno destabilizuje. Zagovornici „srpskih zemalja“ intenzivirali su svoje aktivnosti kroz razne „geopolitičke inicijative“ u svim tzv. srpskim zemaljama. To podrazumeva integrativne procese sa Srbijom na svim poljima posebno u Bosni, sad i u Crnoj Gori. Paralelno sa Republikom Srpskom koja svakodnevno preko *Milorada Dodika* najavljuje raspad BiH kao države, jednako snažan angažman je i u Crnoj Gori, jer je novi zakon o verskim zajednicama poslužio kao okidač za osporavanje Crne Gore i crnogorstva. Brojni su napisi u srpskim medjima koji upućuju na samo jedan zaključak – da je Crna Gora bila i uvek će biti srpska zemlja².

Srpski nacionalisti imaju izrazitio antizapadni stav, što je inače, konstanta u srpskoj političkoj misli. Proizilazi, između ostalog, i iz razumevanja da je interes Zapada da dezintegriše srpski nacionalni prostor, odnosno spreči konstituisanje jedinstvene srpske nacionalne države, koja bi bila snažna balkanska politička jedinica oslonjena na Rusiju. Protiv su članstva u EU jer to vide kao opstrukciju realizaciji projekta „srpski svet“.

Srpski nacionalisti su ubrzo nakon Dejtonskog sporazuma definisali strategiju – kako u mirnodopskim uslovima realizovati svoje ciljeve. Već 1997. godine održan je Okrugli sto na Fruškoj gori (Vojvodina) na kojem je utvrđena strategija očuvanja Republike Srpske i njenog ekonomskog, informativnog i kulturnog integrisanja sa Srbijom³. Ona je sistematski sprovedena i sukcesivno su usvajani dokumenti koji su doveli do nove faktičke situacije u tzv. srpskim zemljama.

Nakon pada *Slobodana Miloševića* Srbija je usvojila proevropsku orijentaciju, Sporazum o pridruživanju je poptisala 2008, a status kandidata je dobila 2012. U periodu od 2000, do 2012, uspostavljen je pravni okvir, usvojeni zakoni i strategije koji su Srbiju definisali kao evropski orijentisanu zemlju. Međutim, Srbija je paralelno istrajavala i na strategiji objedinjavanja srpskog naroda. Srbija je vešto iskoristila geostrateški vakum i nekoliko godina je uspešno realizovala svoje ciljeve u sistematskom integrisanju Srba u regionu u kulturni, duhovni, ekonomski i informativni prostor.

¹ Up. *Ministar Vulin u Skupštini predstavio strategije odbrane i nacionalne bezbednosti Republike Srbije*, na web.portalu Ministarstva odbrane Republike Srbije, pod <https://www.mod.gov.rs/lat/14848/ministar-vulin-u-skupstini-predstavio-strategije-odbrane-i-nacionalne-bezbednosti-republike-srbije-14848> (očitanje 09. 02. 2022).

² Npr. Predsjednik srpskog opozicionog pokreta Dveri BOŠKO OBRADOVIĆ: Crna Gora je srpska zemlja, Srbi su je stvorili (za N1 TV), pod: <https://www.cdm.me/svijet/region/obradovic-crna-gora-je-srpska-zemlja-srbi-su-je-stvorili/> (očitanje 09. 02. 2022); G. KIKOVIĆ, „Crna Gora je prva srpska država“...!?, pod: <https://www.in4s.net/crna-gora-je-prva-srpska-drzava/> (očitanje 09. 02. 2022).

³ Up. *Geopoliticka stvarnost Srba: zbornik radova sa okruglog stola „Srpski narod u novoj geopolitičkoj stvarnosti“ Petrovaradinska tvrđava, 29-31. 01. 1997*, Beograd 1997.

2. „Srpski svet“

„Srpski svet“ se kao termin pojavio 2013. godine. Stalno recikliranje istog projekta pod različitim nazivima samo je pokušaj da se skrene pažnja od procesa koji je neometano tekao sve ove godine. Međunarodna zajednica nije obraćala pažnju na pokušaj Beograda da ospori zapadni poredak na Balkanu, već je svojom politikom podilaženja Beogradu očekivala da Srbiju zadrži na evroatlanstkom koloseku. Nažalost, „srpski svet“ kao koncept ima i podršku određenih međunarodnih krugova (suverenisti, autoritarci), čak i u okviru u EU.

Geopolitički limbo u kome se region nakon dezangažmana i SAD i EU (koji su se okrenuli svojim problemima) našao, bio je idealan za Rusiju. To ne znači ni potpunu stabilizaciju, ni potpunu destabilizaciju, ističe *Samarukov*, istraživač moskovskog Karnegija, već nešto između. Rusija pokušava da opstruiše i EU i NATO na Zapadnom Balkanu što je duže moguće“. Rusija ne želi da se zamrznuti konflikti na Balkanu reše, jer upravo zamrznuti konflikti drže Zapadni Balkan dalje od NATO i Evropske unije, ali isto tako Rusija ne želi ni da ti konflikti postanu aktivni, jer i ona ima svoju crvenu liniju.⁴

Upravo je taj nedefinisani status Zapadnog Balkana, kao i sve udaljenija opcija učlanjenja u EU, imala značajnu ulogu u ohrabivanju srpskih aspiracija. Svoju politiku prema „srpskim zemljama“ Beograd je definisao i kroz dokumente koji su zvanični dokumenti vlade. Prvi važan dokument koji je usvojila skupština Srbije je Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspora i matične države i Srba u region (2011).⁵

Strategija ima za cilj „očuvanje i jačanje odnosa matične države i dijaspora, kao i matične države i Srba u regionu. Ona treba da služi kao ključni dokument kojim će se određivati pravac očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspora, kao i matične države i Srba u regionu“. Pravni okvir relevantan za očuvanje i jačanje odnosa matične države sa dijasporom i Srbima u regionu čine i drugi akti kao na primer: Ustav Republike Srbije, kojim je u članu 13 utvrđeno da Republika Srbija štiti prava i interese svojih državljana u inostranstvu i razvija i unapređuje odnose Srba koji žive u inostranstvu sa matičnom državom, Zakon o dijaspori i Srbima u regionu⁶ – prvi sistemski zakon o odnosima između matične države i dijaspora, kao i matične države i Srba u regionu, i kao takav predstavlja normativnu bazu za vođenje dugoročne politike prema rasejanju. Zakonom se jasno demonstrira volja da se na mnogo ozbiljniji, odgovorniji i racionalniji način vodi politika prema dijaspori i Srbima u regionu. Isto sledi i iz drugih dokumenata: Deklaracija o proglašenju odnosa između otadžbine i rasejanja odnosom od najvećeg državnog i nacionalnog interesa⁷, Strategija za upravljanje migracijama⁸, Nacionalna strategija za mlade⁹, Strategija nacionalne bezbednosti¹⁰.

⁴ M. SAMORUKOV, Moscow has opted for a low-cost, opportunistic approach in the Western Balkans that shifts most of the burden to local actors (03. 11. 2017), pod: <https://carnegieeurope.eu/strategiceurope/74612> (očitanje 09. 02. 2022); takođe: How Russia is slowly encircling Europe (03.12.2019), pod: <https://www.trtworld.com/magazine/how-russia-is-slowly-encircling-europe-32596> (očitanje 09. 02. 2022).

⁵ Dokument Ministarstva vera i dijaspora pod: http://dijaspora.gov.rs/wp-content/uploads/2012/12/strategija_-_mvd2011.pdf (očitanje 09.02.2022).

⁶ Sl. gl. RS 88/09.

⁷ Sl. gl. RS 86/06.

⁸ Sl. gl. RS 59/09.

⁹ Sl. gl. RS 55/08.

¹⁰ Sl. gl. RS 59/09.

Relevantne su i druge vladine strategije kao što su: Strategija razvoja poljoprivrede Srbije¹¹, Strategija razvoja turizma Republike Srbije¹², Strategija razvoja informacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine¹³. Istaći se mora Strategija regionalnog razvoja Republike Srbije za period od 2007. do 2012. godine¹⁴ zbog toga što ona daje prioritet Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori tako što ih stavlja u središte svoje spoljne i regionalne politike. Imajući u vidu viševjekovne istorijske i civilizacijske neraskidive veze dve države i naroda, važno je, kako se ističe, obezbediti srpskom narodu ravnopravnost i pravednu zastupljenost u državnim ustanovama, državnoj upravi i lokalnoj samoupravi.

Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države sa dijasporom je u regionu percipirana kao Memorandum II. Nakon njenog obelodanjivanja usledile su burne reakcije u svim susednim zemljama. Ona *de facto* predstavlja realizaciju dela Memoranduma o sprečavanju ugroženosti Srba van Srbije. To je operativni dokument sa preciznim uputama za aktivnosti. Reč je o akcionom planu delovanja velikosrpskog nacionalizma u novim uslovima, o uputama kako „mirno i demokratski“ ostvariti ujedinjeno srpstvo, a protiv jedinstva i integriteta država u kojima žive.

Glavnu ulogu u implementaciji pomenute strategije ima Srpska pravoslavna crkva (SPC), kao jedina legitimna prekogranična institucija u regionu. Tokom XX veka, kako se navodi u Strategiji, ona je bila praktično jedina integrativna ustanova i most između matične države i dijaspore. Crkva je čuvala, pored vere, nacionalnu kulturu i jezik Republike Srbije. Strategija predviđa logističku i svaku drugu podršku Srpskoj pravoslavnoj crkvi radi obavljanja verske misije, ali i kulturno-obrazovne uloge u dijaspori, koju *de facto* i ima.

U praksi se akcioni plan svodi na:

- relativizaciju i negiranje ratnih zločina i genocida koje su počinile vojske i policije RS i Srbije;
- destabilizaciju vlada i vlasti u susednim državama jačanjem svesti o njihovoj neefikasnosti;
- insistiranje na konstitutivnosti Srba u Crnoj Gori, Kosovu i Hrvatskoj;
- podržavanje separatističke politike u Republici Srpskoj itd.

U međuvremenu je usvojena i Strategija nacionalne bezbednosti Republike Srbije (2020)¹⁵ u kojoj se ističe da je najvažniji spoljnopolitički prioritet Srbije očuvanje Republike Srpske, zatim Povelja o srpskom kulturnom prostoru (2019)¹⁶ koju su potpisali ministri obrazovanja Republike Srbije i Republike Srpske. Povelja o srpskom kulturnom prostoru slična je onoj ruskoj iz 2007, kada je osnovan državni fond Ruski svet¹⁷. Povelja o srpskom kulturnom prostoru ističe da je strateško polazište srpske kulturne politike zasnovano na uverenju da je, pre svih širih

¹¹ Sl. gl. RS 78/05.

¹² Sl. gl. RS 91/06.

¹³ Sl. gl. RS 51/10.

¹⁴ Sl. gl. RS 21/07.

¹⁵ Sl. gl. RS 94/19, može se preuzeti pod: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/-strategije/2021/Prilog1-StrategijaNacionalneBezbednostiRS-SRP.pdf (očitanje 09.02.2022).

¹⁶ Može se preuzeti pod: <https://www.kultura.gov.rs/vest/788/-povelja-o-srpskom-kulturnom-prostoru.php> (očitanje 09. 02. 2022).

¹⁷ O Fondu npr. V. NIKONOV, pod: https://rtv.rs/sk/drustvo/na-filoskom-fakultetu-otvoren-fond-ruski-svet_153919.html (očitanje 09. 02. 2022).

integracija, prvi i nezaobilazni korak jačanje kohezije unutar srpskog kulturnog prostora. To je samo korak od proklamovanja ujedinjenja svih Srba, kao što je to bio slučaj devedesetih.

U svojoj analizi Povelje *Ivan Čolović* ističe da ona daje na znanje da i u delovima srpskog kulturnog prostora koji nije u granicama srpske države samo ona ima suvereno pravo da taj prostor uređuje, da njime upravlja, a ne strana država u kojoj Srbi žive. Kulturna politika Srba van matične zemlje nema potrebe da se usaglašava sa kulturnom politikom tih zemalja, nego samo sa politikom matice, odnosno, kako piše u Povelji, Srbi na celom svom kulturnom prostoru treba da vode „uzajamno saglasnu kulturno-prosvetnu politiku“.¹⁸

U Povelji se poseban značaj daje stavu da jedan narod najčvršće povezuju „sećanja na kolektivna stradanja“ i da je to ono što Srbe, koji su u stradanjima izuzetno bogati, drži zajedno više nego išta drugo. Pritom je naglasak stavljen na stradanje srpskog naroda izvan njegove države, što sugeriše zaključak da se ta stradanja ne bi ni desila da je ceo narod bio u svojoj državi i da će ona prestati samo ako se srpski narod na taj način konačno skući.¹⁹

3. Inkurs: generacijski zadatak

Projekat „srpski svet“ ima podršku svih elita, uključujući i znatni deo civilnog sektora. To se posebno videlo u odnosu prema Kosovu kada je tokom tzv. unutrašnjeg dijaloga većina zauzela stav da Kosovo treba da ostane zamrznuti konflikt²⁰ u očekivanju pogodnog trenutka za njegovu podelu. Aktuelna vlast radi na projektu na svim frontovima.

Medjutim, treba istaći da se ne radi o personalnom projektu *Vučića* ili *Dodika*, već o državnom projektu koji svaka nova vlast implementira shodno datim okolnostima. Članovi vlade otvoreno zagovaraju „ujedinjenje“, a najagilniji zagovornik je *Aleksandar Vulin*, minister policije (prije toga odbrane). On ističe (više puta je to ponovio) da je „zadatak njegove generacije političara“ nastavak borbe za „ujedinjenje svih Srba u jedinstvenu državnu i političku zajednicu“, koja mora biti sprovedena mirnim putem.²¹ To između ostalog brani i tezom da „narod koji je upoznao ponovljeni genocid u svakoj generaciji i uvek od istih počinilaca nema pravo da ostavi svoj deci priliku da i ona dožive istrebljenje svojih sunarodnika u delovima nacije gde ih ne štiti država. Zahvaljujući *Vučiću* Srbi su postali jedinstven politički narod i proces ujedinjenja je počeo, a to se više neće moći zaustaviti“²².

U očekivanju novog savezništva SAD-EU-NATO i odgovora za „unfinished business“ na Balkanu, Beograd je ponovo pred izborom. Pitanje je da li će u novoj geopolitičkoj konstelaciji izabrati pravi odgovor. Ne treba sumnjati da će EU i SAD insistirati na „punjoj normalizaciji

¹⁸ I. ČOLOVIĆ, *Samo kulturno* (23. 03. 2019), pod: <https://pescanik.net/samo-kulturno/> (očitanje 09. 02. 2022).

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ O „zamrznutom konfliktu“ npr. D. ŠTAVLJANIN, *Kosovo kao „zamrznuti konflikt“*, pod: <https://www.slobodnaevropa.org/a/700841.html>; M. JANKOVIĆ, *Srbija i Kosovo: Može li se zamrznuti konflikt*, pod: <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-45104701> (očitanje 09.02.2022).

²¹ Npr.: VULIN: *Zadatak moje generacije je nastavak borbe za ujedinjenje Srba, koje se sprovodi mirnim putem*, pod: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vulin-zadatak-moje-generacije-je-nastavak-borbe-za-ujedinjenje-srba-koje-se-sprovodi-mirnim-putem/> (očitanje 09.02.2022).

²² VULIN: *Stvaranje srpskog sveta rešava naše nacionalno pitanje, proces ujedinjenja je počeo*, pod: <https://www.danas.rs/vesti/politika/vulin-stvaranje-srpskog-sveta-resava-nase-nacionalno-pitanje-proces-ujedinjena-je-poceo/> (očitanje 09. 02. 2022).

odnosa“ koja će u obzir uzeti i bezbednosnu saradnju na kojoj insistira *Makron*. To naravno dovodi u pitanje održivost „neutralnosti“ Srbije.